PSIHANALIZĂ
CONTEMPORANĂ

Colecție coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

PSIHANALIZĂ CONTEMPORANĂ

Învățând de la pacient

TREI

PATRICK CASEMENT

Traducere din
limba engleză de
Oana Piticaș

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
MAGDALENA MĂRCULESCU
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Redactare:
ANDREEA VĂDUVA

Design copertă:
ADELINA BUTNARU (FABER STUDIO)

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
GABRIEL TUDORIE

Corectură:
IRINA MUȘĂTOIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CASEMENT, PATRICK
Învățând de la pacient / / Patrick Casement ; trad. din lb. engleză de Oana Piticaș. - București : Editura Trei, 2026
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-606-40-3405-2

I. Piticaș, Oana (trad.)

159.9

Titlu: **On Learning from the Patient 2nd Edition**
Autor: **Patrick Casement**
Copyright © 2014 Patrick Casement
All Rights Reserved.
Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

Copyright © Editura Trei, 2026
pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-3405-2

Tuturor celor care m-au ajutat să învăț

Cuprins

9 *Introducere la ediția clasică* Andrew Samuels
15 *Prefață* Dr. Arthur Hyatt Williams
18 *Introducere*

21 1. Câteva gânduri despre a învăța de la pacient
56 2. Supervizorul intern
91 3. Supervizarea internă: derapaj și redresare
110 4. Forme ale comunicării interactive
147 5. Ascultarea dintr-o perspectivă interacțională: o prezentare clinică
185 6. Dinamicile esențiale ale conținerii
214 7. Susținerea analitică sub presiune
230 8. Procese de căutare și descoperire în experiența terapeutică
258 9. Căutarea spațiului: problema limitelor
290 10. Teoria redescoperită

297 Anexa I
A ști și a nu ști: Winnicott și Bion
301 Anexa II
Problema confidențialității și a expunerii terapeutului
304 *Mulțumiri*
305 *Referințe*
309 *Index*

Introducere la ediția clasică

Andrew Samuels

Dacă a existat vreodată o introducere omniscientă, atunci aceasta este. După prima publicare a cărții *Învățând de la pacient* în 1985, au urmat *Learning from our Mistakes*[*] și *Learning from Life*[**], ca să nu mai vorbim de *Further Learning*[***]. Asta înseamnă că este posibil să evaluăm semnificația cărții lui Casement din perspectiva prezentului, știind în ce măsură și-a dezvoltat tema. Lucrarea poate fi plasată într-un context contemporan. Dacă facem acest lucru, caracterul anticipativ al acesteia devine evident. Casement este un pionier remarcabil în ceea ce numim astăzi abordări relaționale în psihoterapie, o perspectivă etică și clinică fundamentală care îmbrățișează toate școlile de psihoterapie, nu doar pe cea psihanalitică. Termenul folosit de el pentru această perspectivă este „interacțional".

---

[*] Învățând din greșelile noastre (N.t.).
[**] Învățând din viață (N.t.).
[***] Învățând mai departe (N.t.).

Mai precis, Casement a revizuit radical rolul și funcția pacientului în moduri care au anticipat mai multe evoluții importante. De pildă, rezultatele cercetărilor arată astăzi clar că pacientul și locul în care se află el sau ea în dezvoltarea personală și în disponibilitatea de a îmbrățișa provocările pe care terapia le ridică de obicei reprezintă un factor-cheie și un indicator al schimbării terapeutice. Desigur, relația terapeutică rămâne importantă, la fel și personalitatea și competența terapeutului. Dar, într-o măsură care ne obligă la modestie, tocmai elementul de serendipitate adus de pacient este acela care, până de curând, a fost omis de marea parte a terapiilor convenționale, chiar dacă acestea erau considerate „centrate pe client" sau „centrate pe persoană".

Acesta nu este nicidecum un punct de vedere unanim. Cei care lucrează relațional, căutând să învețe de la pacient ce anume are acesta nevoie, chiar lăsându-se ghidați de pacient, sunt încă aspru criticați pentru că ar introduce o falsă „egalitate" și ar ceda controlul asupra tratamentului pacientului. Faptul că acest lucru este încă valabil poate fi pus pe seama fanteziei prezente în multe școli de terapie, potrivit căreia ar fi posibil să guvernezi sufletul. Profesionalismul triumfă, iar terapeuții se simt bine în legătură cu ei înșiși și cu ceea ce cred că posedă. Casement nu este chiar singur în sistemul său de valori egalitar: C.G. Jung, Carl Rogers, Robert Langs și Stephen Mitchell îmbrățișează aceeași viziune.

Ceea ce este interesant în perspectiva lui Casement este faptul că el menține accentul pe individualitatea pacientului. Acest lucru reduce riscul unei idealizări în care rolul pe care pacientul trebuie să îl îndeplinească este acela de a servi, într-un fel, drept suport sau contrapunct al terapiei. Nu, aceasta ar fi într-adevăr o povară prea mare pentru orice pacient, iar Casement, anticipând ceea ce s-a întâmplat după 1985, scrie, de fapt, despre modurile

în care pacientul și terapeutul „co-creează“ împreună procesul terapeutic. Această perspectivă este cu totul diferită de listele de verificare forțate cu care pacienții din terapiile aprobate de către guvern sunt confruntați astăzi și în cadrul cărora pot — natural și în deplină libertate — să ofere mărturii despre eficiența tratamentului lor.

O altă dimensiune importantă a acestei cărți privește modul în care pacientul „îl citește“ pe terapeut. Pentru Casement, ca psihanalist, partea majoră a acestui fenomen privește citirea inconștientului terapeutului. Dar nu există niciun motiv pentru care această citire să nu fie extinsă pentru a include și conștiința terapeutului — convingerile sale culturale, politice și spirituale.

În zilele noastre se scrie și se vorbește mult despre „punerea în scenă“. În limbaj simplu, aceasta înseamnă că terapeutul și pacientul ajung într-o stare ciudată în care se petrec lucruri undeva în câmpul lor relațional care sunt dezechilibrate, imprevizibile, adesea tabu sau interzise de regulile unei tehnici corecte. După un timp, lucrurile se clarifică și sunt înțelese, iar ceea ce părea să distrugă munca se dovedește adesea a fi chiar punctul de cotitură. Acesta este sensul profund al „greșelilor“ pe care Casement îl introduce în această carte și îl dezvoltă pe larg în volumele ulterioare. Nu cred că ceea ce vrea să spună el este că nu există greșeli ca atare, ci că există întotdeauna o poveste în spatele acestora. Îmi amintește de o prelegere susținută de un expert în rezolvarea conflictelor internaționale, care a spus că „violența nu izbucnește niciodată!“ El încerca să transmită că, odată ce știi să asculți și să observi, poți vedea că violența se pregătea deja de mult timp.

Pentru orice terapeut care încearcă să critice ortodoxia epocii sale, există întotdeauna riscul de a fi acuzat că „ia în derâdere“ acea ortodoxie, transformând-o într-un om de paie sau o țintă ușor

de doborât. Casement a trebuit să îndure destul de mult din această critică pseudo-matură, alimentată de invidie. Nu cred că este corect. Atunci când ne spune că mulți terapeuți își „impun" insighturile asupra pacientului, el nu are în minte exemple individuale. Mai degrabă, a surprins — cu acuratețe, din punctul meu de vedere — umbra multor terapii contemporane, nemaivorbind de cele de dinainte de 1985. Astăzi este la modă să decretăm insightul drept vindecător și preferăm să acordăm coroana curativă calității relației terapeutice. Însă oricine a realizat mai mult decât câteva „terapii secundare" știe foarte bine că ceea ce pacienții nu pot suporta și de care fug adesea, pe bună dreptate, sunt terapeuții prea îndrăgostiți de propriile lor idei strălucite despre pacient. Aceștia nu sunt terapeuți malițioși sau tulburați, deși pot fi lipsiți de modestie. Rectitudinea exasperantă a psihoterapeutului există în continuare.

O inovație a lui Casement, pe care cred că toți terapeuții și poate toți cei care încearcă să-i ajute pe alții ar trebui să o păstreze în minte, este aceea a *supervizorului intern*. Cred că a fost potrivit ca acest aspect al muncii terapeutice să fie inițial personificat, mai degrabă decât transformat într-un nou concept abstract. Sensul dramatic i-a ajutat pe terapeuți să se implice în această provocare. Personificările din interiorul sinelui dezvoltă un dialog cu supervizorul intern, iar dialogul care urmează — „Te-ai putea descurca mai bine ca terapeut în acest moment?" — este ceea ce a pus Casement în mișcare. Fără a nega că există și ceva mai rigid și autoritar — *supervizorul internalizat*, derivat din formare și din transferurile multiple ale acesteia —, Casement a îndeplinit o funcție de neprețuit pentru domeniu.

Supervizorul intern — descris în cărțile ulterioare ca procesul de *supervizare internă* — este, dacă vreți, locul în care este situată întreaga perspectivă etică și profesională a terapeutului.

În ciuda faptului că profesia noastră a ajuns să înțeleagă acest lucru, există încă ceea ce eu numesc „poliția gândirii". Iar această formă de poliție este încă foarte prezentă în psihanaliză. *Nu ai voie să reasiguri pacientul. Psihanaliza nu este un proces educativ. Doar interpretările transferențiale produc schimbare*. Acum, Casement nu a ieșit complet din această groapă adâncă săpată în pământ, iar acest lucru nu este surprinzător, pentru că nu există momente de tipul „dintr-un singur salt a fost liber" disponibile terapeuților. Există un dialog continuu, o dialectică permanentă, în toți terapeuții creativi, între ceea ce fac ca persoane libere și ceea ce știu că alții ar putea dori sau îi pot constrânge să facă. Unul dintre cele mai emoționante pasaje ale cărții este acela în care Casement explorează modul în care munca sa cu un pacient a fost afectată de ceea ce ar fi putut spune liderul draconic al unui grup de supervizare.

Identificarea exploratorie este un alt termen pe care îl asociem cu Casement, iar eu am ajuns să o înțeleg ca implicând, pe de o parte, imaginația pură, iar pe de altă parte, o perspectivă socială sau politică. Din punctul de vedere al jocului și al imaginației, a te pune în locul pacientului înseamnă, într-adevăr, capacitatea de a fi în două locuri deodată. Din punctul de vedere al valorilor sociale și politice, de esența identificării exploratorii ține împărtășirea unei umanități și a unei cetățenii comune. Identificarea exploratorie este posibilă pentru că, de fapt, suntem *cu toții* în aceeași situație.

Pentru a echilibra aceste aprecieri, aș vrea să notez pe scurt ce ar putea lipsi din *Învățând de la pacient*, atunci când cartea este evaluată din perspectiva anului 2013. Nu auzim prea multe despre dezvoltarea adultului, deoarece Casement este ferm ancorat în teoriile psihologiei dezvoltării din formarea sa psihanalitică. De asemenea, există puține referiri la orientarea către viitor sau la

teleologie — încotro se îndreaptă acest proces, care este scopul lui în vremurile ce vor veni? Particularitățile culturale, etnice și sexuale ale pacientului — ceea ce se numește agenda diversității — nu sunt nici ele puse în prim plan. Dar, după cum spuneam, această listă constituie probabil o preocupare mai degrabă actuală.

Voi încheia cu o notă personală. Îl cunosc pe Patrick din 1983. Cartea reflectă omul. Este foarte îmbucurător și stimulant să citești despre cum își consideră el munca o „cercetare", iar această modestie, toleranță și lipsă de paranoia fac ca aforismul lui Jung să fie pertinent și pentru lectura de astăzi a cărții *Învățând de la pacient*: „Orice psihologie este o confesiune personală".

Prefață

Dr. Arthur Hyatt Williams

Această carte are foarte mult de oferit analiștilor și terapeuților, fie ei studenți sau practicieni experimentați, precum și multor altora, între care medici, asistenți sociali, consilieri și tuturor celor care doresc să înțeleagă mai bine psihodinamica relației de sprijin.

Când mi s-a cerut să scriu această prefață, am primit sarcina cu bucurie, deoarece îmi aminteam cât de interesantă și fertilă fusese o prezentare clinică anterioară a autorului, în care acesta inclusese detalii despre propria sa muncă de supervizare internă. Acea prezentare, inclusă acum în această carte sub forma Capitolului 5, a fost embrionul din care s-a dezvoltat lucrarea domnului Casement.

Supervizarea internă este un proces de autorevizuire în cadrul ședinței. Autorul descrie și demonstrează valoarea acesteia în multiple moduri: pentru monitorizarea procesului terapeutic, pentru a ajuta la recunoașterea modului în care pacientul îl poate vedea pe terapeut, pentru anticiparea implicațiilor diferitelor

intervenții posibile ale terapeutului și pentru urmărirea consecințelor acestora. El oferă apoi exemple de utilizare a acestui instrument de ascultare analitică pentru a ilumina o gamă largă de probleme clinice și tehnice, pentru a le înțelege mai clar și pentru a le gestiona.

Cartea este bogată în ilustrații clinice, inclusiv anumite episoade clinice remarcabile, toate constituind o sursă de neprețuit pentru învățarea sau predarea psihoterapiei și pentru oricine lucrează psihodinamic cu persoane aflate în suferință. Autorul include exemple de învățare din greșeli, în special din propriile sale greșeli. Atunci când o greșeală a fost făcută, aceasta poate fi adusă în prim plan printr-o autorevizuire din partea psihanalistului, iar o reorientare este aproape întotdeauna posibilă. Busola orientării în mijlocul situației psihanalitice este, pe tot parcursul lucrării, acest proces de supervizare internă.

Am fost impresionat de modul în care autorul și-a confruntat propriile greșeli și eschive în cursul acestei supervizări interne. Calitățile necesare pentru a realiza o asemenea autorevizuire sunt curajul de a-ți confrunta eșecurile, greșelile și eschivele (uneori, și mai dureros, propriile nesăbuințe), devotamentul față de adevăr, curiozitatea științifică, respectul pentru pacient și smerenia personală, păstrând în același timp suficientă încredere în sine și perseverență pentru a continua munca. Autorul manifestă aceste calități.

De asemenea, el își descrie propria muncă cu o deschidere neobișnuită. Acest lucru îi permite cititorului să observe ceva din modul în care lucrează un analist sau un terapeut, luptându-se atât cu sine, cât și cu pacientul, în încercarea de a înțelege și de a utiliza diferitele forme de comunicare și impact emoțional la care este supus în cursul muncii terapeutice.

Este un privilegiu să citești relatarea autorului despre modul în care a învățat de la pacienții săi să-și rafineze propriile modalități de lucru. Nu mi-am dat seama cât de mult m-a influențat această carte până când am observat că, în mod cu totul inconștient, începusem să folosesc această metodă în propria mea muncă psihanalitică.

Regretatul dr. W.R. Bion spunea: „Nu te pot ajuta cu ședința de mâine. Numai pacientul poate face asta". Domnul Casement ne arată că lucrează cu perseverență în acest spirit.

Dr. Arthur Hyatt Williams,
MD, MB, CHB, FRCPsych, DPM,
Director, London Clinic of Psychoanalysis,
12 aprilie 1984

Introducere

O serie de observații m-au determinat să scriu această carte. De exemplu, există un mit larg răspândit conform căruia analistul sau terapeutul experimentat îl înțelege pe pacient rapid și negreșit. Deși unii pacienți încearcă să se opună acestui lucru, riscând să li se reproșeze că „opun rezistență", alți pacienți chiar se așteaptă la asta. Poate că acest lucru satisface dorința de certitudine. Unii terapeuți par, de asemenea, să se aștepte la acest lucru de la ei înșiși, poate pentru a gratifica o dorință neasumată de a fi cunoscători sau puternici. Nu este surprinzător, prin urmare, cât de des studenții și terapeuții își imaginează că li se cere o înțelegere imediată, atât de către pacienți, cât și de către supervizori. Aceasta creează o presiune de a ști, pentru a părea competenți. Interpretările oferite pacienților pot fi atunci „luate de-a gata", culese din scrierile sau învățăturile altora, care, la rândul lor, au acceptat aceste formulări drept consacrate, chiar dacă suprautilizarea lor degradează rapid aceste insighturi, pe care le transformă în clișee analitice. De aceea, am încercat să sugerez modalități

prin care insightul psihanalitic poate fi salvat din acest ciclu autoperpetuant și redescoperit din nou, cu fiecare pacient în parte.

Învățarea noastră creativă de la pacienți poate fi inhibată de impresia că toți ceilalți par să-și înțeleagă pacienții mult mai bine decât noi sau că sunt aparent mai puțin predispuși la confuzie, derută sau la a fi prinși în greșeli. Sunt convins că putem învăța la fel de mult din greșelile noastre, cât și din momentele în care reușim să ne descurcăm.

Au existat analiști geniali, precum Freud și Winnicott, care au știut în mod natural să învețe de la pacienții lor. Ar fi însă inhibant și înșelător ca alții să încerce să imite fie acest geniu, fie strălucirea unor autori consacrați în psihanaliză. Cred că majoritatea analiștilor și terapeuților sunt mai degrabă oameni obișnuiți, care muncesc din greu — nu neapărat străluciți –, care caută adevărul cu grija de care sunt capabili. Mă număr printre cei care se străduiesc să devină terapeuți mai buni odată cu trecerea timpului și acumularea experienței și mă adresez în special colegilor mei de drum în această căutare.

Lumea comunicării inconștiente dintre oameni este stranie și adesea uimitoare. Poate fi complicată și derutantă. Acest lucru a dus la o divizare regretabilă între specialiștii în inconștient, care au dezvoltat un limbaj ezoteric cu care comunică între ei mai precis, și majoritatea nespecialiștilor, care se simt excluși de acesta. De aceea doresc să ilustrez unele dintre dinamicile minții inconștiente și ale relației de sprijin în moduri care sper să fie inteligibile pentru oricine lucrează în profesii de îngrijire conexe și pentru cititorul interesat, nespecialist.

Există câțiva adepți fideli în cercurile psihanalitice; există și sceptici în lumea reală din afara acestora. Printre aceștia se află, cred, mulți care ar avea mai mult respect pentru modurile

psihanalitice de lucru dacă ar putea avea o înțelegere mai clară a ceea ce implică acestea. Ei ar putea aprecia ocazia de a urmări o parte din ceea ce se petrece în mintea unui terapeut în timp ce acesta se străduiește să cunoască și să înțeleagă misterele complexe ale minții și ale modului de a fi ale altei persoane.

Oportunități de a învăța de la pacient există în toate profesiile de îngrijire. Tocmai pentru că în cabinetul analitic se oferă un „spațiu de cercetare" în care putem studia cel mai bine dinamica acestei interacțiuni intime a relației terapeutice, mă adresez mai direct analiștilor și terapeuților. Sper totuși ca cei din profesii de îngrijire conexe să se poată juca cu ideile explorate aici și să le raporteze la propriile lor domenii de activitate.

Am încercat să împărtășesc, cu o deschidere pe cât mi-a fost tolerabil, unele dintre dificultățile întâlnite frecvent în procesul extraordinar, dar provocator, de a deveni terapeut și analist. Sper ca și alții să poată învăța din aceasta și să fie încurajați.

Notă

Unele probleme etice care decurg din utilizarea materialului clinic provenit din terapiile pacienților și din supervizarea studenților sunt discutate în Anexa 2.